

Posudok oponentky habilitačnej práce Evy Palkovičovej

Pomerne krátky časový úsek rozvoja slovenskej hispanistiky (od roku 1950) umožňuje autorke relatívne komplexne zachytiť vývin umeleckého prekladu prózy z oblasti po španielsky písaných literatúr v južnej Amerike s presahom na európsky hispanistický kontext. Palkovičová si všíma nielen rozhodujúce preložené diela, ale celý kontext, prekladateľov španielskych autorov zo sledovanej oblasti, ako aj reakciu slovenských literárnych vedcov na ne. Využíva vlastnú prekladateľskú a redaktorskú skúsenosť. Nejde o čistú teóriu, ako to bolo pre slovenskú teóriu prekladu typické v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia, keď budovala svoj pojmový aparát, ale o recepcný kontext, o pohľad na vzdialené literatúry z hľadiska prijímajúceho prostredia, ktoré pokladá súčasná teória prekladu vo svete i u nás za rozhodujúce pre preklad. Odborníci na cudzie literatúry – anglisti, romanisti, rusisti – sa dnes lepšie orientujú v literatúrach, ktoré sú predmetom ich odborného záujmu, než v domácom kontexte. Teoretikov a praktikov v jednej osobe, vychádzajúcich z potrieb domácej literatúry, typu J. Felixa, je veľmi málo, je to spôsobené aj kvantitou vychádzajúcich diel v tzv. veľkých literatúrach. Odborníci na „menšie“ literatúry sú ešte schopní obsiahnuť relatívne úplný obraz vysielajúcej literatúry a reflektovať situáciu v domácom prostredí. Svojou knihou Palkovičová potvrdzuje tézy D. Ďurišina, ale aj súčasnej literárnovednej komparistiky a teórie prekladu (Myslenie o preklade na Slovensku a vo svete, zborníky, ktoré editovala L. Vajdová, 2007, 2014) o rozhodujúcej úlohe prijímajúceho prostredia pre umelecký preklad (výber textov na preklad, postupy uplatňované v domácom kontexte, vplyv jazyka domácej kultúry a jej špecifických potrieb, ako aj poetiky, vychádzajúcich z domáceho kultúrneho kontextu).

Často postulovanú požiadavku analýzy potrieb domáceho prostredia (úlohu redakcií, ideologicko-spoločenské požiadavky) Palkovičová (ktorá pôsobila dlhší čas ako vydavateľská redaktorka a aktívna prekladateľka), ako jedna z mála, skutočne realizuje a jej práca prináša relevantné, často prekvapujúce poznatky. Za každým javom hľadá príčiny jestvujúceho stavu – napríklad nedostatočné personálne obsadenie hispanistov, ktoré je príčinou absencie textov o stave našej hispanistiky v zborníkoch Ústavu svetovej literatúry SAV, venovaných recepcii zahraničných literatúr. Prehľad o latinskoamerických literatúrach V. Olerínyho bol v pláne vydavateľstva Tatran dokonca trikrát (1976, 1977, 1983), no v návale práce, keď sa hispanistike venujú v podstate len on a V. Dubcová a zrejme aj pre nedostatok informácií, ho autor nedokázal pripraviť. Pod názvom Poludníky literatúry vyšiel až v roku 1989, teda po období boomeru magického realizmu u nás, keď hlavne na Márquezove texty reagovali aj viacerí slovenskí prozaici (P. Jaroš, V. Pankovčín, ale aj R. Sloboda, D. Dušek, tiež L. Ballek, V. Šikula, vo filme J. Jakubisko). V súčasnosti konštatuje autorka monografie prvky štýlu magických realistov v tvorbe P. Rankova a I. Dobrakovovej (s. 67).

E. Palkovičová je aj sama autorkou bibliografie umeleckých diel, ktoré u nás vyšli v šesťdesiatych rokoch, spolu s J. Šoltýsom (2006, s. 12). Zatiaľ posledné osvetové Dejiny svetovej literatúry (1963), v ktorých je autorom textu o latinskoamerickej literatúre český hispanista Zd. Hampejz, preferovali z ideologických dôvodov ľavicovo orientovaných autorov (Asturias, P. Neruda, Guillén), autori magického realizmu v nich ešte zaradení nie sú (s. 13). Zborník O svetovom románe (1967) s ideovo zameraným úvodom K. Rosenbauma neprináša štúdiu o hispanoamerickej literatúre, hoci V. Oleríny v tom čase už v rozličných článkoch o magickom realizme v slovenskom kontexte informuje (Márquez, Carpentier, Cortazar). Malá encyklopédia spisovateľov sveta (1978) už obsahuje rozsiahlejšie heslá o španielsky píšucich a do slovenčiny preložených spisovateľoch, ich autormi sú L. Franek a Nelida Noskovičová, lektorkou V. Dubcová, rozlišuje medzi európskymi a latinskoamerickými

spisovateľmi. Autorkou informatívneho príspevku o španielskych a juhoamerických autoroch, píšucich po španielsky, ktorí vyšli na Slovensku, je v Rukoväti literatúry P. Šišmišová, 1998 (s. 14). V. Marčok v Dejinách slovenskej literatúry (2006) zachytáva vplyv magického realizmu na slovenskú prózu a ústretovosť slovenského kontextu dáva do súvislosti s naturizmom, ktorý riešil podobné problémy ako magický realizmus (stret civilizácie s „barbarstvom“ prírodného človeka hlavne u F. Švantnera (s.14).

Vývin recepcie hispanoamerickej literatúry u nás hodnotí autorka ako „nepriamočiary“ (s. 16), tento pojem v habilitačnej práci aj primerane teoreticky zdôvodňuje (P. Wilsonová, S. Molloyová, A. Neubert, I. Even-Zohar, J. Felix, D. Ďurišin, A. Popovič, M. Chorváth, V. Šabík, L. Franek, J. Vilikovský, P. Casanova). Palkovičová upozorňuje na dôležitú funkciu českého kultúrneho prostredia, ktoré pôsobilo ako „katalyzátor“ pri prijímaní hispanoamerických autorov v našom prostredí, výrazná je komplementárna funkcia československého literárneho kontextu v období pred rokom 1989, keď vyšli na Slovensku autori, ktorí do češtiny prelození neboli (Asturias, Sabato), no väčšinou sa prijímali autori prelození do češtiny v slovenskom kontexte. Títo autori potom pôsobili ako „časoví urýchľovači“ (F. Miko) v domácom kontexte a uvádzali do domáceho kontextu prvky, ktoré boli síce pod hladinou, resp. v tradícii prítomné, no domáca literatúra ich využila až v optimálnej historickej a kultúrnej situácii. Prekladateľ a editor, ktorý vyberá diela magického realizmu na preklad vo vhodnej situácii, tu zohráva dôležitú úlohu. Funkcii prekladateľa a editora vo vydavateľskom prostredí venuje Palkovičová zásadné poznámky, ktoré sú objavné v kontexte celej našej recepcnej teórie prekladu, doteraz skôr teoreticky než prakticky zameranej. Osvetľujú konkrétne situácie v recepcii najmä prozaických textov, predovšetkým si všíma magický realizmus a konkrétne G. G. Márqueza.

V habilitačnej práci podáva aj periodizáciu prijímania prekladov zo španielčiny, ktorá nuansuje základné etapy, predkladané vo všeobecných Dejinách prekladu na Slovensku, prezentovaných K. Bednárovou. Išlo v nich skôr o spoločenské, než literárnohistorické medzníky. „Takýmito etapami by podľa nášho názoru mohli byť: obdobie do roku 1948, 1949-1950, 1951-1965, 1966-1973, 1974-1989, 1989-1995, obdobie po 1995“ (s.30), píše Palkovičová. Takáto periodizácia vychádza z konkrétnej situácie v oblasti prekladu zo španielčiny u nás, zohľadňuje celospoločenskú situáciu, ktorá má dopad na vydavateľskú politiku, personálne zastúpenie prekladateľov a analýzu ich prekladov, dobovo podmienených, s prvkami kritiky ich prekladov, v prvých dvoch obdobiach často náhodných a podmienených aj stavom vtedajšej slovenčiny. Všíma si špecifickú situáciu kľúčovej prekladateľskej i organizačnej osobnosti V. Olerínyho, ktorý zohral dôležitú úlohu vo vydávaní španielsky písanej umeleckej literatúry s prednosťami i obmedzeniami jeho možností. Podobne sa venuje i profilu V. Dubcovej, ktorá prešla zložitým osobným vývinom. Aj keď sa Palkovičová sústreďuje na magický realizmus, predovšetkým na osobnosť a dielo nositeľa Nobelovej ceny G. G. Márqueza, neobišla ani básnický preklad, v ktorom sa na začiatku osvedčila súčinnosť tzv. prekladateľských dvojíc, hlavne spolupráca V. Olerínyho s básnikmi (Š. Žáry, R. Fabry, V. Reisel, J. Šimonovič, I. Štrpka, J. Stacho, V. Mihálik, M. Richter, M. Rúfus, J. Buzássy). Súhlasí s J. Zamborom, ktorého preklady vysoko hodnotí, že básnické preklady z pera prekladateľských dvojíc zohrali významnú úlohu vo vývine modernej slovenskej lyriky „španielske a španielskoamerické inšpirácie mali pri umeleckej renovácii slovenskej poézie odštartovanej koncom päťdesiatych rokov, nastupujúcej po niekoľkoročnom období násilného vonkajšieho presadzovania socialistickorealistickeho schematizmu značný význam“ (s. 44). Neskôr sa prekladatelia – básnici dokážu zaobísť bez jazykovej spolupráce. Cituje aj Zamborove teoretické práce Preklad ako umenie (2000) a Tvarovanie básne, tvarovanie zmyslu (2010), ktoré venujú značnú pozornosť španielskej poézii a poetike jednotlivých básnikov. J. Zambor patrí v poslednom období

k najaktívnejším prekladateľom španielskej poézie do slovenčiny. Preložil okrem významných španielskych básnikov (Lorca, Manrique, sv. Ján z Kríža, barokoví básnici, Becquer, Aleixandre, Hernandez, Padron...) aj latinskoamerických (Borges, O. Paz a i.) Prekladu poézie zo španielsky hovoriacich krajín bude potrebné venovať osobitnú pozornosť a zhodnotiť funkciu a kvalitu jednotlivých prekladateľov.

Prvý slovenský preklad románu G. G. Márqueza *Sto rokov samoty* vyšiel roku 1973 a Palkovičová právom pokladá tento rok za prelomový. Dá sa povedať, že skvelé umelecké dielo, ktoré rehabilituje román ako žáner (po nemastných neslaných experimentoch v duchu francúzskeho „nového románu“), otvorilo cestu latinskoamerickým románom nielen do Európy, ale aj na Slovensko. Palkovičová právom konštatuje, že: „v tomto období „bola zmenená pozícia hispanoamerickej literatúry na osi periféria – centrum“ (s. 53). Za Márquezom prichádzajú ďalší skvelí prozaici Julio Cortázar, Mario Vargas Llosa, Isabela Allendeová..., na ich diela reagovala aj slovenská literárna kritika M. Šútovec, J. Noge, V. Marčok, V. Šabík a i. Sami autori priznávajú inšpiráciu textami magického realizmu (D. Mitana, s. 55) v českých a slovenských prekladoch. Preklady sú sprevádzané fundovanými doslovmi (V. Dubcová, J. Srnenská, V. Oleríny, L. Franek, N. Noskovičová), vzniká potreba vzdelávania ďalších prekladateľov zo španielčiny. Ich diela sú programovo a koncepcne zaradované do edičných plánov vydavateľstiev. Posledným kvičím hlasom, obávajúcim sa poetiky magického, nie realizmu, bol článok J. Soškovej, pôsobiaci v danom období (1986), kuriózne (s. 65). Nastupuje nová generácia prekladateľov zo španielčiny (V. Ruppeldt, A. Ruppeldtová, R. Brat, E. Mináriková, E. Palkovičová, M. Slezáková), ktorí mali už príslušné jazykové a translátologické vzdelanie a dokázali prekladať na primeranej úrovni.

V kapitole *Dielo G. G. Márqueza v slovenských prekladoch* autorka detailne sleduje vývin prekladateľských metód v Márquezových dielach, ktoré vyšli na Slovensku v preklade V. Olerínyho (8), E. Palkovičovej (4), M. Slezákovvej (3), J. Srnenskej (2), P. Brabencia (1) a I. Puškáča (1), s. 72. Analýzy prekladov z pera E. Palkovičovej sú presvedčivo argumentované, nešetří ani takého renomovaného prekladateľa akým bol V. Oleríny, pričom oceňuje jeho kliesniteľskú úlohu pri prekopávaní slovenskej recepcie hispanoamerických autorov u nás. Román *Sto rokov samoty* komentuje autorka monografie v kontexte prekladov iných hispanoamerických románov a dôsledne sleduje knižné ohlasy na ich tvorbu. Jej vlastná interpretácia je vlastne hermeneutická, keďže obsahuje dôkladné predporozumenie, poznanie všetkých dostupných zdrojov inonárodných i domácich. Márqueza zaraďuje v nadväznosti na zahraničných interpretov do kontextu cervantesovského románu. Svoju monografiu, predkladanú ako habilitačný spis, uzatvára E. Palkovičová rozborom slovenského prekladu Márquezovho románu *Sto rokov samoty* v preklade vtedy začínajúceho prekladateľa, čerstvého absolventa hispanistiky, Ivana Puškáča, ktorý zostal jeho jediným prekladom. Odvtedy dosiahol šesť vydaní, „čo je z hľadiska prítomnosti hispánskej literatúry na Slovensku ojedinelý jav (s. 109). Autorka poukazuje na výrazné rozdiely v prekladoch z roku 1973 a 1984. V druhom preklade sú badateľné značné zásahy redakcie vydavateľstva Tatran do textu. V takto upravenej podobe potom vychádza román „vo vydavateľstve Ikar, ktoré získalo opcie na vydávanie Márquezovho diela, v rokoch 1999, 2002, 2004, 2008)“, s.109.

Palkovičovej dôsledný rozbor prekladateľskej poetiky I. Puškáča a porovnanie prvej a druhej verzie románu, je zatiaľ jedným z najkomplexnejších produktov literárnej kritiky prekladu u nás. Svojím hĺbkovým ponorom do textúry diela, literárnohistorickými súvislosťami a sociologickými súvislosťami s dobovou edičnou politikou, ako aj skúsenosťami erudovanej prekladateľky, môže slúžiť ako vzor

študentom translatológie, nielen hispanistom, ale aj študentom všetkých jazykových odborov. Text knihy I. Palkovičovej rieši komplikované problémy zrozumiteľným jazykom, čo nie je v našej literárnej vede pravidlom.

Habilitačný spis Evy Palkovičovej pokladáme za zásadný príspevok v oblasti literárnovednej hispanistiky a translatológie u nás. Odporúčame udeliť E. Palkovičovej titul docentka v odbore 2. 1. 35 Prekladateľstvo a tlmočníctvo. Po rozšírení textu o ďalších prekladateľov a preklady po roku 1989, vrátane básnických, by mohol jej text slúžiť ako dejiny prekladu hispanoamerickej literatúry na Slovensku.

V Prešove dňa: 20. mája 2017.

Prof. PhDr. Anna Valcerová, garantka odboru Prekladateľstvo

a tlmočníctvo na FF PU v Prešove